

Ked' sa pamät' s nami hrá

Mária Chocholáčková

Psychologický ústav FF MU, Brno

475316@mail.muni.cz

Ludská pamät' pracuje relatívne presne. Spoliehame sa na ňu pri každodenných bežných činnostiach. Problém nastáva, keď si s nami začne zahrávať. Niečo vynechá, zaplní prázdne miesta a uložené spomienky si upraví. Je ale možné, aby dokázala vytvoriť úplne novú spomienku na udalosť, ktorá sa nikdy nestala?

Human memory works relatively accurately. We rely on it for day-to-day activities. The problem arises when it starts playing with us. Something skips, fills blank spaces and adjusts saved memories. But is it possible that you could create a whole new memory of an event that never happened?

klúčové slová: pamät', falošné spomienky, spomínanie

key words: memory, false memories, remembering

Pamät' je zaujímavá psychická funkcia, ktorú vedci skúmajú už niekoľko generácií. V širšom zmysle slova sa o pamäti bavíme pri každom organizme, ktorý sa dokáže učiť, teda prispôbovať svoje správanie na základe skúseností. V užšom psychologickom poňatí musí byť pri pamäti prítomná spomienka, ukladanie informácií do pamäti a následné vybavovanie. Pokiaľ sa informácia nevyužíva, spojenie v mozgu sa začne oslabovať a prebieha proces zabúdania (Říčan, 2013).

7 hriechov pamäti

Pamät' na nás však skúša rôzne triky. Každý z nás už pocítil dopady najčastejšej formy jej zlyhania v podobe zabúdania. Daniel L. Schacter (2001) vo svojej knihe *Sedem hriechov pamäti: ako si pamätáme a zabúdame* rozlíšil tzv. 7 hriechov pamäti. Podľa neho vznikli ako „...vedľajší produkt inak žiadúcich adaptívnych znakov vedomia.“ (Schacter, 2001; str. 16).

Chyby vedúce k prepisu pamäťovej stopy označil ako zámena, sugestibilita, skresľovanie a pretrvávajúce. Pamäťový obsah na udalosť je v určitej podobe zachovaný, len presne nezodpovedá skutočnému priebehu udalosti. Samotnú spomienku môžeme prisúdiť nesprávnejmu zdroju alebo nás môžu ovplyvniť dodatočne získané informácie. Naša pamäť zaplní prázdne miesta, aby sme získali koherentnú spomienku a dôsledkom tohto procesu vzniknú nepresnosti.

Falošné spomienky

Vybavenie si udalosti, ktorá sa nikdy nestala sa označuje termínom falošné spomienky (Loftus, 2005). O falošných spomienkach sa najčastejšie rozprávame v súvislosti s epizodickou pamäťou, hlavne s jej autobiografickou zložkou, o ktorej sa môžete dočítať viac tu (<http://psychologon.cz/component/content/article/14-psycholog-online/455-autobiograficka-pamet-a-jeji-prinos-do-teorii-pameti>). Najväčšiu pozornosť, aj medzi laickou verejnosťou, k problematike falošných spomienok priniesla Loftusová. Ďalej sa spomínanou problematikou zaoberali aj Schacter či Hyman.

Na vznik úplne novej falošnej spomienky je podľa doterajších výskumov potrebné splniť tri podmienky:

- 1, Človek musí veriť v uskutočniteľnosť udalosti.
- 2, Následne musí prísť k presvedčeniu, že udalosť sa naozaj stala.
- 3, Byť utvrdzovaný v pravdivosti spomienky človekom v pozícii dôvery alebo autority. Prípadne podporovaný v určitej interpretácii myšlienok, či útržkov spomienok (Porter & Baker, 2015).

Detské spomienky a hypnóza

Väčšina našich detských spomienok je veľmi nepresná. Pamätáme si významné a emocionálne podfarbené udalosti, ale vo väčšine prípadov sa spoliehame na rozprávanie druhých ľudí, prípadne fotky a videozáznamy. Prvé tri roky sú našej vedomej pamäti dokonca úplne neprístupné – tento fenomén sa nazýva infantilná amnézia (Vitelli, 2014).

Hypnóza je jeden z prostriedkov, ktoré sa používajú na obnovenie detských zabudnutých alebo vedome potlačených spomienok. Súčasnej verejnosti sú známe viaceré prípady vytvorenia falošných spomienok počas psychologického sedenia za použitia hypnózy. Nechýbajú spomienky na okultné rituály či očitú svedectvá vraždy. Typické je spomínanie na sexuálne

obt'azovanie, castokrat rodinnymi prislusnikmi, a to aj v pripade, ze dotycna osoba bola panna. (Loftus, 1997)

Na „obnovenie“ nepravych detskych spomienok vsak nie je ani potrebna hypnoza. Hyman a kol. (1995) spravili experiment pri ktorom si skupina studentov mala spominat' na svoje detske spomienky. Pred samotnym experimentom mali rodičia oboznamt' vyskumnikov s ich skutočnymi zážitkami z detstva a vylúčiť možnosť, že sa jedna z vymyslených udalostí odohrala. Respondenti mali počas stretnutí rozprávať o jednotlivých zážitkoch a všetko si o nich pamätajú. Bolo im povedané, že účelom štúdie je zistiť, ako veľa si budú pamätať na konci posledného stretnutia. Aj keď pri prvom stretnutí respondenti odpovedali, že si na fiktívnu udalosť nepamätajú, na konci posledného už podstatné percento z nich malo na ňu vytvorené spomienky.

Očité svedectvá a výsluchy

Problematika falošnych spomienok sa priamo dotýka aj práva a súdnictva. Pri trestných činoch sa spoliehame na presnosť pamäte očitých svedkov. Avšak alternovať spomienky v tomto prípade nie je vôbec komplikované. Stačí položiť trochu viac sugestívnu otázku. Niekedy postačí taká drobnosť ako zameniť slovo – v akej rýchlosti do seba autá *vleteli* namiesto v akej rýchlosti autá do seba *narazili* – a dostaneme dve rozdielne rýchlosti áut (Loftus, 1997). Dodatočné vystavenie svedkov novej zavádzajúcej informácie, z čoho následne vzniknú nepresné spomienky sa označuje „misinformation effect“.

K tvorbe falošnych spomienok nie sú náchylní iba očití svedkovia ale aj nevinní ľudia obvinení z trestného činu. Viaceré výskumy naznačujú, že ľudia sú náchylní vytvoriť si bohaté spomienky na zločin následkom sugestívne vedeného policajného vyšetrovania (Porter & Baker, 2015).

V roku 1994 sa k znásilneniu a k vražde 14-ročného dievčaťa počas výsluchu priznali traja podozriví. Každý z nich opísal iný spôsob vraždy, pričom ani jeden sa nezhodoval so skutočnou príčinou vraždy. Polícia napriek tomu stále verila ich vine a až vďaka DNA testom bol odhalený skutočný vinník (Porter & Baker, 2015).

Pamäť je úžasný pomocník, ale musíme si uvedomiť, že nefunguje ako filmový záznam.

Vždy, keď si spomienku prehráme môže nadobudnúť inú podobu. Sme náchylní nie len k prekresľovaniu spomienky, ktorá časom vybledla a potrebujeme zaplniť prázdne miesta, ale aj k zmenám na základe sugestívneho vplyvania ostatných. Nemôžeme tomuto procesu

zabránit', ale môžeme si uvedomovať jeho existenciu a nespoliehať sa slepo na neomylnosť našich spomienok.

Zdroje:

Říčan, P. (2013). Paměť. *Psychologie* (4th ed.) (pp. 69-81). Praha: Portál, s. r. o.

Porter, S. B. & Baker A. T. (2015). CSI (Crime scene induction): Creating false memories of committing crime. *Science & society*, 19(12), 716-718. doi: 10.1016/j.tics.2015.08.014

Schacter, D. L. (2001). *The seven sins of memory: How the mind forgets and remembers*. New York: Houghton Mifflin Company

Loftus, E. (1997). Creating False Memories. *Scientific American*, 277(3), 70-75. Získané z <http://www.jstor.org/stable/24995913>

Hyman, I. E. Jr.; Husband, T. H. & Billings F. J. (1995). False memories of childhood experiences. *Applied cognitive psychology*, 9(3), 181-197. doi: 10.1002/acp.2350090302

Loftus, E. F. (2005). Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory. *Learning & Memory*, 12(4), 361-366. doi: 10.1101/lm.94705

Vitelli, R. (2014, Apríl 14). Exploring childhood amnesia: why can't we recall our earliest memories?. *Psychology today*. Získané z: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/media-spotlight/201404/exploring-childhood-amnesia>

Autor obrázku:

https://www.clipartmax.com/middle/m2K9A0d3Z5m2d3d3_question-confused-clipart-50-science-labs-by-andrew-frinkle/